

МИТРОПОЛИТ НИШКИ И ЕПИСКОП ТЕМИШВАРСКИ ГЕОРГИЈЕ ПОПОВИЋ

Један од најзначајнијих епископа Српске Православне Епархије темишварске, некадашњи митрополит нишки и белоцрквански, Георгије Поповић, остао је запамћен у историји Епархије темишварске као један од највећих ктитора. Његов пастирски рад и градитељски подухвати, поред културне делатности, сврставају га у ред најзначајнијих личности у Банату у XVIII веку.

Кључне речи: Ниш, Темишвар, митрополит, епископ, Георгије Поповић.

Временске одреднице

Насељавање Срба у банатске пределе може се пратити још пре Велике сеобе за време патријарха Арсенија 1690. године, када је српска властела почела организовано да досељава Србе у пределе Арада и Темишвара. Упоредо са досељавањем, српски живаљ био је укључен у сва дешавања свога времена, те је црквена јерархија, као гаранцију поштовања добивених привилегија, почела организовати црквени живот православног народа у Банату. Према опису из 1720 године, дакле, после ослобођења Темишвара (1716) и Баната (1718) од отоманске администрације, граница српског народа простирала се у Банату на северу „поред али изнад Мориша“, од Липове (Шољмоша) до Чанада. Према другом попису, савременом епископу Георгију Поповићу, из 1753. године, *народна граница* православних Срба и Румуна простирала се од Арада према Кнезу Темишвару, Вршцу и Црвеној Цркви. Ту је живело компактно српско и румунско становништво, што је условило да се привилегије простиру и над српским и над румунским становништвом, а српска јерархија да буде гарант поштовања и спровођења тих привилегија. На тој основи функционисала је и Темишварска епархија, која је постојала још у средњем веку, те се њена ингеренција простирала над највећим делом Баната, што је условило да се темишварски епископи у својим титулама ословљавају као темишварски и липовски, а касније великобечкеречки и великокикински (Костић, 1938: 3–4).

Георгије Поповић је рођен око 1701. године у Старом Влаху. Отац му се звао Милош и био је свештеник Старог Влаха, а мајка Ефросинија (Костић, 1938: 10). Највероватније, књизи се учио у дому свога оца, а теолошко обра-

¹ isidora_jasin@yahoo.com

зовање стекао у неком оближњем манастиру. У прилог томе иду и две претпо­ставке, према којима је Георгије примио монашки чин у манастиру Високи Дечани или у Пећкој патријаршији (Мидић, 2012: 2; Костић, 1938: 10).

Митрополит нишки и белоцрквански

Као прилично млад монах, убрзо се истакао својом ревношћу и пре­даношћу, те га је патријарх Арсеније IV Јовановић хиротонисао и поставио за митрополита нишког и белоцркванског (куршумлијског) 5. августа 1735. године, о чему сведочи и берат (указ), којег је издао турски султан Махмуд I приликом постављања митрополита Георгија. Између осталог у указу се наводи: „Султан Махмуд, син Султана Мустафе, на предлог патријарха Ар­сенија 1148. по турском, или 1735. године по каурском, даје берат, у коме препоручује свима турским властима да не чине никакве сметње митропо­литу нишком кад би по својој епархији пошао да купи мирију, и дозвољава митрополиту да на томе путу може носити и патарицу епископску“ (Мидић, 2012: 2). У Пећкој патријаршији остао је један запис да се митрополиту Ге­оргију Поповићу на хиротонији проузносило следеће многољетије: „Преос­већеном и словесном оцу и господину нашем, митрополиту Богоспасаване епархије нишке са околним странама, господама господину, господину, оцу и учитељу нашем кир Георгију, многојаја љета“ (Мидић, 2012:).

Преузимајући Митрополију нишку, митрополит Георгије морао је пре­узети и дугове које је његов претходник митрополит Јоаникије имао прили­ком градње саборног храма и епископске резиденције у Нишу. У ту сврху подигао је зајам од 5635 турских талира 1. марта 1737. године од Јеврејина Ели Јосафа Јањалије, иначе хазнадара Бећир-паше (Пузовић, 2013: 172).

Митрополит Георгије је преузео управу Нишко-белоцркванске мит­рополије у време великог незадовољства српског народа, испољене против турске власти. Уз то, почев од 1735. године, политичке прилике су се знатно промениле. Наиме, татарски одреди су већ поодавно честим улазима нару­шавали мир на југу Русије, те је петроградска влада заузела Азов, што ће, почев од 1736. године, значити почетак рата против Турске. Аустрија, као савезник Русије, испрва је покушала да посредује мир, али иако у осетном тешком војном положају, ипак је ступила у рат са Турском. У самој цареви­ни било је много незадовољства, а међу Србима нарочито. Негодовање је било дубоко и у скоро свим друштвеним круговима, иако није долазило до подизања какве буне.

Ипак, незадовољство је прерасло у општенародно, те је почетком 1737. го­дине одржан састанак између патријарха Арсенија IV Јовановића, митрополита нишког и белоцркванског, Георгија Поповића, рашког епископа Јефтимија Дамја­новића, штипског Атанасија и самоковског Симеона, на коме је договорено да се

подигне народни устанак и подржи рат Аустрије и Русије против Турске. Митрополит Георгије је подржавао устанак, чак је његов изасланик Радоје Милаковић обавештавао аустријску војску о стању турске војске (Мидић, 2012:). Већи део Срба решио се и овог пута да буде на аустријској страни. Узроци су јасни. Овог пута биле су у рату против Турске и Русија и Аустрија и Срби су сматрали својом дужношћу да се нађу заједно с њима, у толико пре што је за њих изгледало сигурно, да би удружене те две силе могле учинити крај турској власти.

У својој војној кампањи аустријска војска и српски помоћни одреди, под заповедништвом Станише Марковића Млатишуме, дејствовали су у правцу Ниша и Новог Пазара, те су заузели Ниш 28. јула без борбе, а истог дана и Нови Пазар. За време освајања града Георгије Поповић се налазио у манастиру Светог Јована Крститеља код Горњег Матејевца, где је позивао народ на устанак и верност према Хабзбурзима и помагао Аустријанцима у ратним дејствима. Аустријски војни одреди су се опходили веома уљудно са српским живљем у околини Ниша чија, су „народна добра, имовина и плодови на сваки начин поштована“, док су митрополита Георгија Поповића сматрали да је био „на челу нашег (аустријског) покрета раје у својој епархији“ (Мидић, 2012: 5). Побуне Срба и дејство српске црквене јерархије у првим месецима 1737. године имало је испрва великог одјека. Старовлашки кнез Атанасије Рашковић са својим одредима ослободио је Нову Варош и Пријепоље. Можда би српски успеси били много бољи ако би и аустријски одреди били организованији и боље вођени. Уз то, турска противкампања имала је много више успеха. Они су патријарха Арсенија, кад се вратио од Аустријанаца, били затворили и можда би га уморили, да се није ноћу спасао из Пећи и добегао у Ругову. Његова сабрата, самоковског епископа Симеона, мучили су и најпосле обесили. Из Ругове се патријарх пребацио у Васојевиће.

Крајем јула 1737. године Турци су прибрави своје снаге, што је у знатној мери поплашило Србе и Арбанасе, па се нису у већој мери дизали на оружје. Уз то, аустријска војска претрпела је пораз и пред Видином, те су већ 13/24. августа 1737. године напустили Нови Пазар.

За то време патријарх Арсеније IV Јовановић и митрополит Георгије Поповић су се налазили у Нишу, и после приближавања турске војске, упутили су се према Београду, тим више што је смрћу београдско-карловачког митрополита Вићентија Јовановића 6. јуна 1737. године остала упражњена столица ове митрополије.

Прелазак у Хабзбуршку монархију

Након повлачења Аустријанаца, у страху због турске одмазде, отпочиње Друга сеоба Срба. Ниш је евакуисан 25. октобра 1737. године. Са патријархом Арсенијем у повлачење на север су кренули и митрополит ниш-

ки Георгије, као и епископи: ужичко-ариљски Алексије Андрејевић и рашки Јефтимије Дамјановић. Синђел патријарха Арсенија, Партеније, сликовито је описао бежанију: „Из манастира Студенице дођосмо у Крагујевац и одморивши се мало од пута, отидосмо у град Ниш, који су већ заузели Саксонци и Германи, где смо провели неколико дана, и мислећи да смо се ослободили Турака и да нас више неће гонити, почесмо се гостити и шетати око града. Али, опет приспе глас да долазе Турци и ми смо се опет тако уплашили да смо бежали целу ноћ уочи свете недеље и на саму недељу. И тако журисмо до Београда, бојећи се да нас не сретну на путу безбожни Турци.“ И сам митрополит Григорије је на једном месту записао да приликом бежања „и хаљине једва себи и својима због брзине бекства уграби.“

Након што је прешао у Аустрију, митрополит Георгије је најпре одсео у Сремским Карловцима. Најпре је ту обављао административне дужности и помагао патријарху Арсенију IV, а извесно време био је и члан конзисторије и црквеног суда Карловачке митрополије. Уз то, гроф Секендорф обећао му је да ће издејствовати од аустријске царице да добије епархију у знак захвалности за његову активност за време аустријско-турског рата (Гавриловић, 2000: 181). Желео је да добије епископију на управљање, али је то онемогућавао дуг који је Нишка митрополија имала према зајмодавцима. Дуг је настао тако што се претходни митрополит Јоаникије задужио ради обнове митрополије. Турци су од Аустрије тражили да му се не додели епископија док не измири дуг. Тек након интервенције патријарха, дуг је приписан новом нишку митрополиту (Мидић, 2012: 5). У тефтеру Светониколајевског храма у Нишу остала је забележена преписка митрополита Георгија и турске администрације, у којој он објашњава да стечени дуг није његов лични дуг, већ дуг Нишке митрополије, те према томе, није сходно да се он терети за тај дуг, него да дотичну своту, на име дуга, исплати Нишка митрополија.

Док је боравио у Сремским Карловцима као помоћник митрополита карловачког, обављао је извесне дипломатске дужности. Наиме, у годинама немира и превирања 1742. и 1743. године, када је дошло до врло озбиљних граничарских и сељачких немира у Горњепосавској војној граници и Малој Влашки, као повереник митрополита, а у складу са захтевима Бечког двора, епископ Георгије Поповић боравио је скоро месец дана у овим областима. Из писма које је упутио касније плашком епископу Павлу Ненадовићу 15. маја 1753. године, обавештава га да је у Славонију отишао на захтев Коморске комисије, упућен карловачком митрополиту, да је тамо боравио месец дана и да је за то време мирио народ, како би се граничари вратили својим задужењима, а народ остао привржен аустријској круни (Гавриловић, 1987: 180).

Након смрти лепавинског епископа Симеона Филиповића (1743), патријарх Арсеније је желео да митрополита Георгија постави за новог епископа Лепавинске епархије, али народ се није сложио са овом одлуком

пошто је Георгије био необразован и није знао немачки и латински језик. На тај начин митрополит Георгије је дуже времена остао без епархије.

Епископ темишварски

Након смрти епископа темишварског Николе Димитријевића 1744. године, темишварска катедра остала је упражњена. Аустријска царица Марија Терезија је 24. фебруара 1745. одобрила именовање Георгија Поповића за епископа темишварског, а патријарх је издао свој декрет 15. августа 1745. године. Устоличење у трон епископа темишварског обавио је, у име патријарха српског, епископ арадски Исаија Антоновић, а од стране земаљске управе био је присутан секретар војни Шуберт (Костић, 1938: 13).

У синђелији свештенику Томи Павлову из темишварског предграђа Фабрике, издате 1746. године, Георгије назива себе „Божијом милошћу митрополит белоцрквански, нишки, темишварски и липовски и осталих надлежних дистрикта темишварске митрополије“. У начелу, прихваћено је да је митрополит Георгије, сходно духу времена, у својој титулатури поменуо све оне епископске катедре на којима је столовао. Било је оваквих примера у барокном периоду Карловачке митрополије. Међутим, епископ Георгије је у помињању навео себе као митрополита темишварског, што, наравно додатно скреће пажњу на историју Темишварске епископије. Имајући у виду историјску позадину, можемо рећи да је Георгије Поповић с правом понео титулу темишварског митрополита. Наиме, већ од 1716. године Темишвар се ослободио турске владавине, а Пожаревачким миром 1718. године, Темишвару је осетно побољшано и утврђено административно стање у односу на претећу турску опасност. Београдски митрополит Мојсије Петровић је сматрао да је Београд сувише близу Турској и зато је седиште митрополије пренео у Темишвар и овде свечано устоличен 1721. године. После упокојења карловачког митрополита Викентија Поповића 1726. године, Мојсије Петровић је изабран за карловачког митрополита, чиме је практично почело уједињење Београдско-карловачке митрополије. Дакле, митрополит Мојсије Петровић је прешао на карловачку катедру са темишварске митрополитске катедре. Никола Димитријевић није носио титулу темишварског митрополита. Засигурно је није носио док је у Темишвару био митрополит Мосије Петровић, али сигурно је да је, сходно старим титуларним местима српских митрополита и Георгије Поповић за себе задржао титулу митрополита.

За време његове управе, Темишварска епархија обухватала је велики део Баната, док се мањи део налазио у саставу Вршачке епархије. На северу се граничила са Арадском епархијом, од које је била раздвојена доњим током реке Мориш. Река Тиса, на западу, делила ју је од Бачке епископије, Дунав, на југозападу, од Сремске епархије, а на југу, од Београдске митропо-

лије, која је у његово доба припадала Османском царству. Копнена граница према Вршачкој епископији полазила је од Ковина на Дунаву, пратећи границе Панчевачког, Чаковског, Лугошко-фачетског и Липовског дистрикта, са извесним одступањима. На истоку је допирала до западних обронака Карпатских планина, а потом је, према северу, избијала на реку Мориш, узводно од града Липова.²

Георгија је упознао Доситеј Обрадовић, који га помиње у свом делу *Живот и прикљученија*. Доситеј описује епископа Гергија као философа рационалисту који се у свему држао на достојној висини према вернима и властима, што му је омогућило да постигне велике успехе у својој служби.

Георгије Поповић је преминуо 1. децембра 1757. године у шест часова ујутру. Сахрањен је у темишварској саборној Цркви. По његовој жељи, тело му је балсамовано. Његовој сахрани присуствовали су нећак и сестра, затим епископ арадски Синесије Живановић и вршачки Јован Ђорђевић, као и најугледније личности Темишварски. Темишварско градски парох Стефан Каменски, који је и одржао опроштајну беседу, описао је сахрану епископа Георгија у матичном протоколу Темишварске градске парохије. Од епископа Георгија су се најпре опростила школска деца, која су за време погребна појали *Свјати Боже*. Затим је тело епископа ношено поред српског магистрата и испред фрањеваког манастира и положено у саборни храм испред царских двери 5. децембра 1757. године. Идућег дана поменути архијереји су служили архијерејску литургију и након тога обављен је погреб епископа Георгија. Погребу су, поред свештенства и монаштва, присуствовали и римокатолички епископ гроф Енгел, земаљска администрација на челу са грофом Перлазом и председником генералне команде, грофом Сором, као и већи број официра, чланова магистрата, судија, трговаца и велики број верника (Костић, 1938: 15).

Административно-духовна делатност

Из, до сада, расположиве архивске грађе, уочава се да је епископ Георгије, приликом доласка на престо темишварских архијереја, настојао да среди уставно-правни поредак. Тако је већ 1745. године у две окружнице одредио права и дужности окружних архијерејских намесника. Тако је у првој окружници, под називом *Инструмент*, наложио да будуће проте свој лични доходак добијају од убирања парохијског свештенства. Уједно, овом окружницом установио је и висину црквених такси за разна чинодејства, а приликом годишњих *визитација*, протама је свештенство било дужно исплатити

² [https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0_\(%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0\)](https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0_(%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0)), 13. 10. 2017.

путне трошкове (Гавриловић, 2000: 182–183). Вредно је напоменути да су још од тада окружни архијерејски намесници вршили једино надзор повереног свештеничког кадра и нису имали именовање сталног пароха при некој парохији. Отуда је издржавање намесника падало у дужност подручног свештенства. Годину дана касније, то јест 1746. године, епископ Георгије пише *Инструкцију* проти Максиму Миладиновићу. Велика је вероватноћа да је епископ упутио проти Миладиновићу ово писмо приликом његовог постављања јер писмо садржи низ препорука о томе како се прота мора владати и опходити према свештеницима и верницима. Проти Миладиновићу епископ препоручује да у свему буде пример, у речима, животу, љубављу, духом, вером и чистотом, сходно речима апостола Павла. Уједно напомиње да је дужан усавршавати своја знања читањем Светога писма и канона Светих апостола, седам васељенских сабора и девет помесних сабора, да позна до танчина свештеничка правила у црквени устав да би могао исправљати све оне где греше. Такође, препоручио је да се залаже свештенство око духовног живота својих верника, а проти Миладиновићу наложио да посети сваку парохију и установи како свештеници обављају службе, да ли раде на свом усавршавању и како познају црквено појање. Епископ Георгије најстроже је скренуо пажњу проти Миладиновићу да води рачуна о томе да ли свештеници служе Свету литургију недељом и празником и да ли савесно обављају остале црквене потребе. Такође, проти Миладиновићу стављено је у дужност и да надгледа рад сеоских учитеља (Гавриловић, 2000: 184–185).

За време управљања Темишварском епархијом подигнуто је више парохијских цркава и других објекта. Међу парохијским црквама, напомињемо: црква Светог Великомученика и Победоносца Георгија у селу Батрањ (Урсењ) (1746). Међутим, најзначајније дело епископа Георгија јесте изградња епископске резиденције и саборног храма Вазнесења Господњег. Године 1737., за време епископа Николе Димитријевића у Темишвару и околини харала је куга, што је навело главног заповедника Темишвара, генерала Најберга, да наложи саветнику темишварске администрације, грофу Дежану, да спали све зграде, осим саборне цркве и епископског двора. Међутим, пожар који је избио није могао бити заустављен, те је захватио и ова два објекта. Тако је епископ Димитријевић, а касније и Георгије Поповић, од 1737. до 1745. године остао без резиденције и саборног храма, што је навело епископа Георгија да почне зидање Саборног храма и двора. Радови су, изгледа, брзо напредовали јер је саборна црква завршена за само три године (1745–1748), а упоредо са њоме, зидана је и епископска резиденција (1745–1747).

Поред ових значајних постигнућа, епископ Георгије водио је посебну бригу о школству. Можемо чак рећи да је видео еманциповање својих верника и свештенства једино кроз образовање. Неколико месеци пре упокојења добио је одобрење од банатске администрације да зида школске зграде, а 28.

новембра 1757. добио је чак дозволу да у Темишвару оснује богословију у којој би се образовао свештенички подмладак (Костић, 1938: 1).

Литература

- Вуковић, 1996: С. Вуковић (1996). Српски јерарси од деветог до двадесетог века. *Евро, Унирекс, Каленић*.
- Гавриловић, 2000: В. Гавриловић „Две окружнице темишварско-липовског митрополита Георгија Поповића из 1745 и 1746 године” у: *Темишварски зборник*, Нови Сад: Матица српска, Нови Сад, 2000, 181–185.
- Гавриловић, 1987: С. Гавриловић, „Сведочанства о улози православног свештенства у народним бунама у Славонији средином XVIII века” у *Историјски часопис* (34), Београд, 1987, стр. 179–185.
- Костић, 1938: Костић, прота Слободан „Гробови епископа и грађана темишварских у православном српском саборном храму темишварском 1757–1838”, Темишвар, 1938.
- Мидић, 2012: Д. Мидић, (29. 11. 2012). „Георгије Поповић митрополит нишки и белоцрквански и епископ темишварски”. Ниш: *Епархија нишка*.
- Пузовић, 2013: Ј. Пузовић, (2013). „Синђелија Владике Георгија Поповића, издата темишварском свештенику Томи Павлову“. *Археографски прилози*, бр. 35. Београд: Народна библиотека Србије, 169—181.

Saša B. Jašin

METROPOLITAN OF NIŠ AND TIMISOARA GEORGY POPOVIĆ

Summary

One of the most important bishops of the Serbian Orthodox Diocese of Timișoara, former metropolitan of Nis and Bela Crkva, Georgie Popovic, was remembered in the history of the diocese of Timisoara as one of the largest patrons. In addition to his cultural activities, his pastoral work and architectural projects rank him among the most important personalities in Banat in the 18th century.

Key words: Niš, Timisoara, Metropolitan, Bishop, Georgije Popović.